Izvor pravnoga poretka

PO SVOJOJ prirodi čovjek je slobodno biće. Ima razum i zato može spoznati i svrhu i sredstva, koja vode k svrsi. Budući da se ne može služiti istodobno oprečnim sredstvima, mora između njih birati i zato ima sposobnost birati između raznih sredstava za istu svrhu. A ova je sposobnost slobodna volja. Ovim se dokazom kao najdubljim služe svi glavni zatočnici slobode ljudske volje, kako sam to pobliže prikazao u članku: »Sv. Bellarmin o slobodi ljudske volje.-'Zato nemam namjere ovdje opet razvijati dokaze za slobodu naše volje.

Društveni život čovjekov i pravni poredak.

Ali čovjek mora uživati svoju slobodu u zajednici s drugim ljudima. On ne može živjeti sam. Već je Platon" protumačio postanak države iz potreba, kojima je čovjek podvrgnut po prirodi. »Država postaje, jer nitko od nas nije sam sebi dovoljan, nego ima mnoge potrebe. Prvo je to, što nitko nije drugomu potpunoma sličan, nego se razlikuje od drugoga po svojoj naravi: jedan je sposobniji za ovaj, drugi za onaj posao. Zar će biti bolje, da se jedan bavi raznim mnogim poslovima, nego li jednim?« S Platonom se slaže njegov veliki učenik Aristotel, koji kaže,[3] da je »čovjek po svojoj prirodi politička životinja« t. j. određen za život u građanskoj ili državnoj zajednici. Dokazuje svoju tvrdnju promatrajući ljudsku prirodu:[4] Između svih životinja jedini čovjek ima razum i jezik. Zato može spoznati i očitovati, što mu je korisno ili štetno, pravedno ili nepravedno, A zajednica takvih bića sačinjava obitelj i državu. Lako je uvidjeti, da je ispravno mišljenje ovih grčkih filozofa. Promatrajmo samo, što bi bilo od djeteta, kad se za njega ne bi brinula obitelj. Bez majčine ljubavi i bez očinske brige brzo bi poginulo dijete. A nesamo par mjeseci nego i mnogo godina dijete ne može živjeti bez roditeljske brige. Ne može samo pribaviti niti hrane niti odijela niti potrebnoga znanja. Duga je priprava na samostalan život. Pa i ovaj »samostalni« život potpunoma je ovisan o ljudskomu društvu. Nitko ne može sam udovoljiti svim svojim potrebama kroz čitav svoj život. Pače i života ne može dulje vremena sačuvati bez tuđe pomoći. Dolaze bolesti ili pogibelji od jačih neprijatelja, od

[1] **Život 1932., 263-272.**

[2] **República II, 369 B - 370 A.**

[3] **Política I,** 2; **1253 a 2 - 3:** ay&ocorco; qpvoei JioXlTixÓv t<T>OV.

[4] **Política I, 2; 1253 a 7 - 18.**

životinja i elementarnih nepogoda, u kojima si sam ne može pomoći. Nije dakle slučajno, što je čovjek vezan na obitelj i na veće društvo, osobito na državu, nego je ljudska narav takva. Zato i vidimo, da ljudi svagdje žive združeni u obiteljima i u državama. Tako je i prije uvijek bilo, kako nam svjedoči povijest i najstarijih vremena. S pravom se zovu i obitelj i država naravne zajednice.

A zajednički život ne može postojati bez pravnoga poretka, jer se ne bi mogla postizavati svrha obitelji i države. Manjkalo bi ono stalno ujedinjenje, bez kojega ne može biti stalnoga sudjelovanja za zajedničku svrhu. Zato svako društvo ima svoja pravila i svoje vodstvo, kojemu se moraju članovi pokoravati. Ne možemo ni pomisliti društva, u kojem bi svaki član bio potpunoma neovisan u svome radu oko društvene svrhe. Iz toga izvodi sv. Ignacije Lojolski,[5] kako je nužna poslušnost. Svagdje vidimo red: i među anđelima i među nebeskim tjelesima, i u državi i u Crkvi. Što se bolje poredak čuva, to je bolja uprava, a gdje se ne čuva, dolaze mnoga zla. Tako sv. Ignacije.

Da je pravni poredak bezuvjetno potreban za život nesamo javni nego i privatni, o tom nitko ne sumnja. Zato mora svatko priznati, da treba suzbijati sve ono, što onemogućuje pravni poredak. Takva je pogubna nauka u prvom redu ona, koja hoće da osniva pravo bez Boga. Ima ih nažalost mnogo, koji misle, da mogu ignorirati Boga, a da ne poruše pravnoga reda. Zato se ne žacaju isključiti Boga iz javnoga života i zahtijevati ateističku državu. Ima ih pače mnogo, koji nesamo da Boga ignoriraju nego i vode otvoreni rat protiv Njega. Tako boljševizam, koji svoj organizirani borbeni ateizam a s njime i najstrašniju revoluciju protiv svakog društvenog i privatnog i javnog poretka širi po cijelom svijetu. Boljševizmu su utrli put oni, koji su »bogom« proglasili materiju ili čitav svijet ter se sami nazvali materijalistima ili monistima ili panteistima, ali su bili manje dosljedni nego li boljševizam. Revolucija i ropstvo plod su bezbožne teorije o temelju i o prirodi pravnoga poretka — svakako već jasan dokaz, da ne može takva teorija biti istinita. I ovdje vrijedi ono načelo Isusovo:[6] *»Iz* njihovih plodova ćete ih upoznati.« Ako je učinak zao, mora i uzrok biti zao; ako iz neke nauke slijedi kriv zaključak, mora ona nauka biti kriva.

Ali promatrajmo, zašto je bezuvjetno naopaka ona teorija, koja bi htjela postaviti pravni poredak bez Boga. To će nam biti jasno, ako upoznamo, što je pravo. Ako ne možemo razumjeti pravne djelatnosti ignorirajući Boga, onda je očito kriva ona bezbožna pravna teorija ter nužno vodi revoluciji i anarhiji ili krutoj tiraniji.

[5] **Poslanica o poslušnosti 26. III. 1553.**

[6] **Mt. 7, 20: Ex fructibus eorum cognoscetis eos.**

Pravo i dužnost.

U trostrukom smislu možemo govoriti o pravu: U prvom smislu znači nam predmet pravde, kad n. pr. kažemo, da zahtijevamo svoje pravo, ili da svakomu treba dati njegovo pravo. U drugom smislu pravo znači zakon. Tako govorimo o učenju prava, o poznavanju ili nepoznavanju prava. U trećem smislu služimo se riječju pravo, kad kažemo, da imamo pravo nešto posjedovati ili činiti ili zahtijevati. Tako n. pr. Cathrein.[7] U kojein. god značenju mi uzeli pravo, ne možemo ga odijeliti od dužnost/.. P r a v u u v i j e k o d g o v a r a d u ž n o s t. Gdje nema dužnosti, nema ni prava. Pravo, koje ne nalaže nikakve dužnosti, nije nikakvo pravo. Ne možemo kazati, da imamo pravo na ono, što nam nitko nije dužan ostaviti. Nije nikakav zakon, kojega nitko nije dužan obdržavati. Nema smisla kazati, da imamo pravo nešto zahtijevati, **ako nitko nije** dužan pokoravati **se** našemu zahtjevu. O tom ne može nitko sumnjati, pa makar vodio i rat protiv Boga. Zato i bezbošci i monisti i panteisti ili kako se god inače nazivali svi govore o pravnim dužnostima. P o t e š k o ć a s e z a p o č i n j e i s t o m o n d a, k a d p i t a m o, š t o j e d u ž n o s t.

Kad kažemo, da imamo neku dužnost, hoćemo iine da rečemo, e moramo nešto učiniti ili neki čin propustiti. Dužnost se uvijek odnosi na neki čin ili na propuštanje čina: Zato nikada ne govorimo o dužnosti kod nečega, što nije sposobno nikakva čina, kaošto n. pr. broj. Nitko broju ne pripisuje dužnosti. Isto tako nitko nije dužan biti ili imati ovakvu ili onakvu narav, biti r:, pr. čovjekom. Dužni smo činiti ono, što je potrebno, da *uzdržavamo* život, i propustiti one čine, koji bi škodili životu, ali nijesmo dužni biti ili egzistirati. Dužni smo raditi ili živjeti, kako se dolikuje za razumno biće, ali nijesmo dužni biti razumno biće. Bez ikakve sumnje možemo ustvrditi, da s a m o č i n i l i p r o p u š t a n j e č i n a m o ž e b i t i p r e d m e t d u ž n o s t i. Ali nije svaki čin ili svako propuštanje predmetom dužnosti. Samo kod čovjeka govorimo o dužnosti, pa niti njegovi čini nijesti svi predmetom dužnosti, nego samo oni, koji su slobodni. Kaošto životinje i biline nemaju dužnosti, jer nemaju slobode, tako i čovjek u onim čitiima, koji su neovisni o njegovoj slobodnoj volji. Nitko nije dužan probavljati hranu ili disati, jer ne može ovoga svoga organskog djelovanja zapriječiti, makar i htio, niti je dužan u snu propustiti učenje, jer u snu ne može učiti. Što ne možemo propustiti, to nijesmo dužni učiniti; a što ne *možemo* učiniti, to nijesmo *dužni* propustiti. S a m o s l o b o d a n č i n m o ž e b i t i p r e d m e t o m d u ž n o s t i, a l i n i j e n i s v a k i t a k a v č i n d u ž n o s t. Nijesmo dužni sve učiniti, što možemo učiniti, niti smo dužni sve propustiti, što možemo propustiti. Inače bismo bili dužni svaki slobodni čin i propustiti i izvršiti, što je očito protuslovlje i nemo-

[7] **Philos. mor. ed. 15,** ***pag. 207.***

guće. Ako je dakle samo slobodni čin ili propuštanje predmet dužnosti, pa i to ne u svakom slučaju, moramo dalje ispitivati, koji je slobodni čin ili propuštanje predmet dužnosti.

Dužan može biti neki čin ili neko propuštanje zato, jer se bez njega ne može postići neka svrha. Svakim naime činom ili propuštanjem idemo za nekom svrhom. Čin ili propuštanje uvijek nam je sredstvo za nešto. Ovo je osobito jasno kod naših slobodnih čina, jer smo svijesni, zašto smo odabrali ovaj ili onaj čin, a ne drugi koji. Ipak možemo sa Sv. Tomom[8] posve općenito ustvrditi, da svaka stvar, koja nešto radi, nužno radi za neku svrhu — »omnia agentia necesse est agere propter finem.« Razlog je taj, što uzrok, koji radi, radi nešto određeno, i zato mora i uzrok biti nečim prema onomu učinku određen, a određen je onim dobrom, za kojim ide, to jest svrhom. Razumna bića kao razumna samovoljno i svijesno idu za svrhom, a nerazumna bića kao i razumna u neslobodnim činima idu nesvijesno za ciljem, na koji su upravljena od razumnog bića, napokon od Boga. Tako Sv. Toma. U istom smislu temeljito i svestrano raspravlja o »finalnom principu« L. Fuetscher S. I. u svojoj iscrpljivoj monografiji »o prvim principima bivanja i mišljenja.«[9]

Dublja analiza dužnosti.

Koja je ona svrha, na koju se odnosi dužnost, to je glavno pitanje, koje moramo riješiti, da možemo kazati, što je dužnost. Ta svrha svakako ne može biti kojagod. Ako možemo sami potpunoma slobodno odrediti neku svrhu, onda ne kažemo, da smo dužni učiniti ono, bez čega ne možemo postići ove svrhe, niti da smo dužni propustiti ono, što bi nas sprečavalo, da je postignemo. Dužnost je bezuvjetna zapovijed, kategorički, ne hipotetički imperativ, da se poslužimo Kantovom terminologijom.[10] Ono smo dužni učiniti, što je nužno za to, da postignemo svrhu, koja nije ovisna o našoj slobodnoj volji; a ono smo dužni propustiti, što bi nas sprečavalo u postizavanju ove svrhe.

Ali pita se, koja je ona o našoj slobodnoj volji neovisna svrha, na koju se odnosi dužnost. Možemo naime razne takve svrhe pomisliti: ili da nam je nametnuta od kojega drugoga stvorenoga bića, bilo pojedinoga bilo društva, ili da nam je Bog, naš Stvoritelj, odredio svrhu. Svakako ne možemo biti dužni težiti za oprečnim svrhama, jer je to nemoguće. Istotako je jasno, da moramo težiti za svrhom, koju nam je Bog odredio, i da nas

[8] S. th. 1-2, 1, 2, c: Omnia agentia necesse est agere propter finem.

[9] Die ersten Seins - und Denkprinzipiem. Innsbruck 1930, 241 - 275.

[10] Kritik der praktischen Vemuft. Reclamovo izd. str. 22 - 23.

od toga ne smije odvratiti nijedno stvoreno biće. Očito je, da[11] »treba Boga više slušati nego li ljude.« Zato moramo prije svega znati, da li nam je Bog odredio svrhu, i koja je ova svrha. Odgovor na ovo pitanje možemo dobiti ili posebnom objavom Božjom ili samim razumom, promatrajući ljudsku narav i svjedočanstvo svoje svijesti. Iz posebne objave Božje znamo, da nas je Bog odredio zato, da budemo dionici njegove božanske naravi u vječnom blaženstvu. Na ovu preblaženu sreću mislimo, kad na koncu apostolskoga vjerovanja izjavljujemo, da vjerujemo u »život vječni«. Ali ova je naša svrha nadprirodna, i mi ne bismo bez posebne Božje objave mogli za nju niti znati. Razumom samim možemo spoznati, da nas je Bog, naš Stvoritelj, odredio za blaženstvo, koje ćemo postići poslije ovoga života, i koje će biti najsavršenija spoznaja i ljubav Božja s najvećim i najčišćim veseljem. Ali samo, ako zaslužimo, postići ćemo blaženstvo, koje nam je Bog obećao, za kojim moramo težiti kao za posljednjom jedinom svojom svrhom. Da nam to kazuje već sam razum neovisno o vjeri, uvidjet ćemo, ako promotrimo svoju narav.

Stvoritelj dao nam je razum i volju. Razumom težimo za spoznajom istine. Ali ne zadovoljava nas ova ili ona istina, koja je jedna od mnogih i zato ograničena, jer ovakva istina pobuđuje u nama želju spoznati i ono, što nam je jošte sakriveno. Ne možemo se otresti želje, da upoznamo posljednju, neizmjernu istinu, koja je temelj i izvor i uzor svake istine. Tako i voljom težimo za onim, što je dobro. I naša se volja ne može zadovoljiti ovim ili onim ograničenim dobrom. I ona teži za neizmjernim dobrom, koje je izvor i uzor sve ograničene dobrote. Samo će se onda smiriti naše srce, kada savršeno spoznamo Onoga, koji nesamo da ima istinu nego jest Istina; nesamo da ima dobrotu nego jest Dobrota i Ljepota. Onda će biti potpunoma ispunjeno srce naše, jer ne će preostati ništa, što bi se moglo porediti s neizmjernom Istinom i Dobrotom i Ljepotom. Prestat će nemir našega srca, jer će počivati u Gospodu. Ovu nam je blaženu sreću obećao Stvoritelj, koji nam je dao neizmjerno čeznuće. Njegova neizmjerna mudrost i dobrota jamči nam, da se ne varamo, kad očekujemo vječno blaženstvo, koje ćemo uživati gledajući ga i ljubeći svim silama svoje duše tako, te se nikada više ne možemo odvratiti od Njega. Stvoritelj ne bi bio neizmjerna mudrost i dobrota, kad ne bi htio ispuniti našega čeznuća za neizmjernom srećom. Njegovo bi djelo bilo bez svrhe, osuđeno na vječno umiranje od čeznuća za nemogućom srećom. Ali i to je istina, da nam je Stvoritelj dao i slobodu, Zato njegovo obećanje nije bezuvjetno. Bog zahtijeva dragovoljno ispunjavanje Njegove svete volje u ovom životu. Tko ne će da ispuni ovoga uvjeta, ne će se moći tužiti na svoga Stvoritelja,

^ **Act. 5. 29.**

S. theol. 1 - 2, qq. 1. — 5.

što mu je dao neodoljivo čeznuće za srećom, koje ne će nikada uživati svojom, a ne Božjom krivnjom. Sve nam ovo kažu promatranja naše naravi, po kojoj imamo **i** razum **i** slobodnu volju. Ovo nam promatranje samo potpunoma jasno kaže, da nam je naš Stvoritelj odredio kao posljednju svrhu, da budemo mavijeke sretni posjedujući Njega savršenom spoznajom i ljubavlju s najvećim veseljem. Tako je sv. Toma[12] odgovorio na pitanje, da li čovjek imade posljednju svrhu, i koja je ova svrha. Poklonio je ovomu temeljnom pitanju našega života pet kvestija na početku drugog dijela svoje teološke sume. Svaka ima osam artikula, od kojih je svaki remek-djelo, pravo čudo, kako je kazao papa Ivan XXII. kad je 18. VII, 1323. Tomu proglasio svecem: »Sv. Toma učinio je toliko čudesa, koliko je napisao artikula.« U onih pet kvestija s ukupno četrdeset artikula dao nam je svetac najpotpuniji i najtemeljitiji prikaz svih problema, koji se odnose na posljednju svrhu našega života, oprovrgao kriva mnijenja **i** dao pravi odgovor.

Svetost — svrha i izvor prava i dužnosti.

B l a ž e n s t v o j e d a k l e o n a s v r h a, n a k o j u s e o d n o s i d u ž n o s t. D u ž n i s m o u č i n i t i o n o, b e z č e g a n e m o ž e m o p o s t i ć i b l a ž e n s t v a, a p r o p u s t i t i d u ž n i s m o o n o, š t o b i p r i j e č i l o p o s t i g n u ć e b l a ž e n s t v a. To je i smisao onoga vrhovnoga životnog principa: »Čini dobro i čuvaj se zla.« Ovo je temeljni zakon, koji treba da upravlja čitavim našim životom, ukoliko je ovisan o našoj slobodnoj volji, dakle i postavljanjem i obdržavanjem pravnoga reda.

Moglo bi se komu činiti, da prema ovomu shvaćanju dužnosti ne bismo bili dužni čuvati se lakoga grijeha ili da ne bi bilo razlike između teškoga i lakoga grijeha. Ali krivo bi ovako zaključivao. Razlika između teškoga i lakoga grijeha nije u tom, da jedan priječi postizavanje blaženstva, a drugi ne. I jedan i drugi priječe. I onaj, koji ima samo laki grijeh na duši, ne može postići blaženstva, dok se nije oslobodio toga grijeha. Nije moguće, da bi netko bio već blažen, a da još ima ikakav, makar i laki grijeh na duši, U nečem drugom mora dakle biti ona razlika, Sv. Toma" pokazuje jasno, koji je grijeh teški, a koji je laki. Teški ili smrtni je »defectus ordinis ultimi finiš«, a laki grijeh je »inordinatio circa ea, quae sunt ad finem, conservato ordine ad ultimum finem«. Smrtno sagriješi, tko se odriče posljednje svrhe. Lako sagriješi, tko se ne odriče posljednje svrhe, ali se neuredno služi sredstvima, koja vode posljednjoj svrsi.

I z t o g a, š t o j e n a š a p o s l j e d n j a s v r h a, k o j u n a m j e d a o S t v o r i t e l j, b l a ž e n o p o s j e d o v a n j e B o g a s a m o g a, o č i t o j e, d a s e d u ž n o s t p r e n i o s v o m e p r a v o m p o j m u n e m o ž e z a m i s l i t i, a d a

[13] S. th. 1 - 2, 88, 1 c.

se ne priznaje Bog, Stvoritelj ljudskog roda i čitavog svijeta. Razni filozofski sistemi, stari i novi, pripisuju čovjeku drugu posljednju svrhu: bilo uživanje prema hedonizmu i epikureizmu bilo unapređivanje tuđe sreće pojedinačke ili društvene prema privatnom ili socijalnom altruizmu bilo unapređivanje kulture prema progresizmu bilo kojugod drugu svrhu. I ovi filozofi govore o dužnosti. Ali kaošto imaju one posljednje svrhe, koje oni pripisuju čovjeku, samo ime posljednje svrhe, tako ima i dužnost, o kojoj govore, samo ime dužnosti. A tko ne pozna dužnosti u pravom smislu, za njega nema ni pravo istinitoga smisla. Nema istinitoga prava bez istinite dužnosti. Tko dakle ignorira ili mrzi na Boga, mora ignorirati i mrziti i na dužnost i na pravo.

Nakon ovoga razmatranja o prirodi i porijetlu dužnosti ja-sno nam je, da je dužnost uistinu nešto sveto, što zaslužuje najveće počitanje. Razumijemo, da glas dužnosti moramo slušati kao glas Božji. Vidimo, da se dužnosti moramo bezuvjetno pokoravati, jer ne možemo odnemariti onoga, što je nužno za vječno blaženstvo, poradi nečega, što ima vrijednost samo za prolazni život. S pravom je Kant[14] s tolikim ushitom oslovio dužnost: »Dužnosti! ti uzvišeno veliko ime, ti ne laskaš nego zahtijevaš pokornost. Pred tobom šute sve sklonosti, premda kriomice rade protiv tebe. Koje je tebe dostojno porijetlo?« Znamo, da je dužnost Božjega porijetla, i da o njoj ovisi vječno blaženstvo. Kant, nažalost, nije našao pravoga porijetla dužnosti, jer se nije mogao otresti svoga subjektivizma. Zato njegovo udivljenje kod promatranja dužnosti i prava ostaje bez pravoga temelja.

Promatranje o prirodi dužnosti pokazuje nam i ispunjavanje dužnosti u najljepšem svijetlu. Nije za nas ropstvo i poniženje nego čast i sloboda. Nije gubitak nego vječni dobitak.

Iz toga, što pravo nalaže dužnost, a dužni smo opet učiniti samo i sve ono, *što je* nužno, da postignemo vječno blaženstvo, te propustiti samo ono i sve ono, što bi nas u tom priječilo, slijedi najzamašnija istina: svako je istinito pravo od Boga. Tko nije dobio prava od Boga, uopće nema prava. Ali time se nc tvrdi, da se ne može Bog poslužiti nikad kojim čovjekom ili kojom zajednicom: Crkvom ili državom, da nekomu dade koje pravo. Bez ikakve sumnje može i Crkva i država dati koje pravo, ali samo namjesto Boga, a nikako bez Njega. U tomi jest svetost prava i njegovo božansko porijetlo. Ovo je smisao i onih riječi, koje je Isus upravio rimskomu carskomu namjesniku Pilatu:[15] »Ne bi imao vlasti nada mnom, kad ti ne bi bilo dano odozgora.« U istom smislu kaže i Sv. Pavao:[16] »Nema vlasti osim od Boga. Tko se opire vlasti, Božjoj se naredbi opire.«

" **Kritik der prakt. Vernunft. Reclamovo izd. str. 105.**

[6] **lo. 19, 1!.** « **Rom. 13, 1 - 2.**

Ako nitko nema prava osim od Boga, ne može ga imati osim u onim granicama, koje je Bog odredio. Svatko ima samo ono pravo i za one slučajeve i okolnosti i za one stvari, koje je Bog odredio. Tko zahtijeva ono, na što nije od Boga dobio prava, ne nalaže nikakve dužnosti. Ako li upotrebljava silu, da mu se ispuni zahtjev, njegov je postupak prosto nasilje. Gdje Bog ne nalaže dužnosti, tamo dužnosti nema. A sigurno ne može nikada Bog zahtijevati, da radimo proti Njegovoj svetoj volji, bilo da činimo, što On zabranjuje, bilo da propuštamo, što On zapovijeda. Zato nitko i nikada ne može imati prava, zahtijevati od nas, da kršimo svetu volju Božju. Nema prava bez Boga, a još manje protiv Boga. Tko bi sebi prisvajao neograničeno pravo, smatrao bi se Bogom, a tim bi počinio i najveću nepravdu, jer bi pogazio neizmjerno sveto pravo Boga samoga, a ujedno bi pao u najveću zabludu, jer bi smatrao sebe siromaška neizmjerno savršenim bićem.

Bog bezuvjetni čuvar i branič pravnoga poretka.

Ali Bog nije samo izvor svakoga prava, kojemu je odredio i granice, Bog je i najstroži i svemogući čuvar prava. Bog s neumoljivom strogošću zahtijeva, da svatko ispuni svoju dužnost i da tako djelom prizna pravo, kojim mu je dužnost naložena. Bog bi sam sebi protuslovio, kada toga ne bi zahtijevao. Zato mora i osuđivati i kažnjavali svako svojevoljno kršenje dužnosti. Kazna ne slijedi nužno odmah. Vječni sudac može čekati. On nije nestrpljiv kao mi. Mi računamo s prolaznim vremenom, koje se ne vraća, i zato, ako ga izgubimo, izgubili smo ga zauvijek. Bog računa s vječnošću. Zato može mirno čekati, da se uz Njegovu pomoć popravi grešnik i da ispravi svoju nepravdu. Stvoritelj ima i posebni razlog, da čeka. On je otac nesamo pravednikov nego i grešnikov; zato strpljivo čekajući pokazuje svoju dobrotu i ljubav. On je i neizmjerno mudar, zato se služi i nepravednim kršenjem dužnosti, da tako pokaže svoju mudrost, postizavajući svoju svrhu i proti volji onoga, koji ne će da se pokorava dužnosti. Stoga se čestoputa zbiva, da nam se čini, kao da Bog ne sudi dosta brzo ili da uopće ostavlja nepravdu bez kazne. Mnogo se puta opetuju prizori, poput onoga, na koji se prorok Jona tužio,[17] što Bog nije uništio grad Ninive, kako je bio zaprijetio, nego ga je poštedio, jer je kralj s čitavim narodom učinio pokoru. Ili onaj drugi prizor iz evanđelja, kad su Ivan i Jakob htjeli, da sade vatra na Samarjane, što nijesu htjeli primiti Isusa.[18] I Jona i apostoli dobili su ozbiljnu opomenu.

Bog čuva pravo nesamo prijetnjom i kaznom, nego i nagradom, koju daje onomu, koji ispunjava svoju dužnost. Ova se nagrada sastoji na o-

[17] Ioan 4. " Lc. 9, 54.

vom svijetu najprije u zadovoljstvu, koje osjećamo, kad smo ispunili svoju dužnost. Već je ovo veselje velika naknada za žrtvu, koju smo prinijeli, kad smo ispunili svoju dužnost, dok nemir muči srce onoga, koji je prekršio svoju dužnost. I drugu veliku nagradu dobiva već na ovom svijetu, tko vjerno vrši svoju dužnost: postizava onu dobru svrhu, radi koje je Bog naložio dužnost, nesamo vječnu nego i vremenitu. Kad bi svi vršili svoje dužnosti, bio bi svijet sretan. Ali, jer su mnogi nevjerni svojim dužnostima, zato i onaj, koji je vjeran, nije uvijek sretan u ovom životu nego mora čekati na drugi život u vječnosti, gdje će dobiti pravu potpunu nagradu za vjerno vršenje svojih dužnosti, vječno blaženstvo, to veće, što su bile teže dužnosti i što ih je bolje vršio od srca.

Tako se Bog služi i prijetnjom i obećanjem, kaznom i nagradom, da nas potiče na poštivanje i obdržavanje prava i dužnosti. Tako On čuva pravni poredak. Kad Bog ne bi bdio nad obdržavanjem pravnog poretka i vršenjem dužnosti, sav bi red propao. I sam razum kaže nam, da je istinita ona riječ:[18] »Ako Bog ne čuva grada, uzalud bdije onaj, koji ga čuva.« Ništa ne može nadomjestiti onoga, što Bog čini, da očuva pravni poredak. Sve prijetnje i kazne, kojima može raspolagati svjetska sila, ne mogu proizvesti onoga, što proizvodi svijest dužnosti. Sva ona sredstva smjeraju samo na hipotetički imperativ: Moraš ispunjavati naredbu, ako hoćeš da izbjegneš kaznu. Ako se ne bojiš kazne, bilo da je prezireš na stoički način, bilo da se nadaš, da te ne će stići kazna, ne treba ispunjavati naredaba. Tako hipotetički imperativ straha od vremenite kazne vrlo lako gubi svaku snagu, jer pretpostavlja uvjet, koji nije nužno ispunjen, svrhu, za kojom čovjek ne ide nužno. A dužnost kategorički zapovijeda, jer se odnosi na svrhu, koje se čovjek ne može odreći, jer za blaženstvom čovjek nužno teži. Kako strah tako ni odgoj ni lijepe fraze, veličina zajedničkih interesa ni obećanja prolazne koristi ne mogu nadomjestiti prave dužnosti, jer čovjeku ostavljaju slobodnu volju i ne daju mu dovoljne naknade za žrtve. Zato i vidimo, da tamo, gdje nestaje smisla za dužnost, raste sve to više i broj prekršaja pravnoga poretka, makar se vojska čuvara do krajnjih granica povećala i usavršivala.

Tko ne će da se gaze prava, ne smije rušiti Boga s prijestolja u ljudskom društvu.

Komu je dakle stalo do toga, da u svijetu vlada pravo i dužnost, i da tako svijet može uživati mir i sreću, neka unapređuje vjeru u Boga, ljubav i počitanje prema Njemu, smisao za neprolazne vrednote, razumijevanje dužnosti. Neka širi vjeru u vječni život,

[19] **Ps. 126, l.**

za koji je ovaj prolazni život samo priprava. Neka ljudima uvijek doziva u pamet, da nad ovim svijetom, nad dobrima i nad zlima, bdije Stvoritelj kao neizmjerno dobri otac i kao sveznajući i svemogući i neizmjerni pravedni kralj i sudac, koji ne zaboravlja nijednoga prava i nijedne dužnosti i nijednoga prekršaja, ali i nijednoga slučaja vjernosti u ispunjavanju dužnosti. Istina je, da[20] »je Gospodin milosrdan i da se smiluje.« Ali je i to istina, da[21] »njegova pravda ostaje navijeke.« Ne smijemo ni toga zaboraviti, da Bog preuzima na se osvetu nepravde:[22] »Moja je osveta, i ja ću povratiti«, i da[23] »je užasno pasti u ruke živoga Boga.« Ove misli treba da širi onaj, koji ljubi pravdu i poredak. Tko širi bezboštvo, tjera narod u revoluciju. Istotako i onaj, koji priznaje Boga, ali Ga izlučuje iz pravnoga života. Tko Boga niječe ili ga ignorira, najveći je neprijatelj pravnoga poretka, jer mu oduzima temelj i svu snagu, dužnost u jedino pravom smislu.

Zato su kod svih naroda bezboštvo smatrali i progonili kao zločinstvo. Tako su Grci osudili Sokrata na smrt poradi tobožnjeg" bezboštva. Nikad nijesu progonili radi vjere u Boga niti sami pogani. Svagdje su progonili pravu vjeru samo zato, što su je držali krivom. Istom boljševizam započeo je krvavi rat protiv samoga Boga i progoniti svaku vjeru. Ali upravo boljševizam je nov, svemu svijetu vidljiv dokaz, da Boga ne može nadomjestiti nikakva sila, pa makar se služila svim sredstvima moderne znanosti i umjetnosti i tehnike i najrafiniranijim metodama. Uvijek će ostati istina, da je[24] »sretan onaj narod, čiji je Gospod Bog njegov«, a da[56] »bezbošci nemaju mira«.

Fr. Šanc D, I,

[20] **Ps. 110, 4.**
[21] **Ps. 111, 9.**
[22] **Heb. 10, 30.**
Heb. 10, 31
Ps. 143, 15.
[25] **iz. 57, 21.**